

Juhani Aho

*Ratayainen
kansani*

Juhani Aho

*Ratayainen
kansani*

 SAGA
EGMONT

Juhani Aho

Katajainen kansani

Saga

Katajainen kansani

Cover illustration: Shutterstock

Copyright © 1899, 2019 Juhani Aho and SAGA Egmont

All rights reserved

ISBN: 9788726071405

1. e-book edition, 2019

Format: EPUB 2.0

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means without the prior written permission of the publisher, nor, be otherwise circulated in any form of binding or cover other than in which it is published and without a similar condition being imposed on the subsequent purchaser.

SAGA Egmont www.saga-books.com - a part of Egmont,
www.egmont.com

KATAJAINEN KANSANI.

Ei ole suinkaan sattuman oikku, että juuri me suomalaiset olemme tänne Suomenniemelle pysähtyneet ja täällä näihin päiviin saakka pysyneet.

Täällä on kyllä käynyt muitakin maan haussa. Mutta ne ovat joko läpi pihan ajaneet taikka kääntyneet veräjän suulta takaisin. Lappalaisen kynnet eivät saaneet erää Suomen kamarasta, ja pulkissaan poistuivat he vähitellen sinne, missä elatus kasvaa heille itsestään. Ruotsalaiset ottivat haltuunsa rantamaan hedelmällisimmän ruokamullan, mutta kun kahden penikulman päässä merestä tuli vastaan suo ja korpi, niin siihen he seisahtuivat. Mitä itäisiin ystäviimme tulee, niin lienevät kaalimaat ainoat, joita heidän auransa ovat täällä kääntäneet. Ja jos täällä joskus lienee hiisiä asunut, niin ovat ne tyytyneet olemaan kivenheittosilla kirkkojen kanssa ja siihen uupuneet.

Suomalaiset, ne olisivat kai nekin löytäneet mehevämpiä maita, joissa rieska ja hunaja vuotaa. Mutta heidän halunsa näyttää aina vieneen heitä kuta karuimmille maille. Ihan kuin uhallä he ovat hakeneet kuivia kankaita, veteliä soita ja synkkiä routapohjakorppia.

On niitä, jotka ovat sanoneet sitä pakolliseksi siirtymiseksi muiden väkevempien tieltä. Minä luulen, että se on ollut esi-isiemme käytännöllisin kuninkaan ajatus. He ovat tunteneet omien sivujensa sitkeyden, ja siinä, missä toisten selkäranka olisi rusahtanut poikki, siinä on *heidän* selkärankansa vain voimistunut. Kuokka on ollut heidän miekkansa, ja sillä he ovat valloittaneet itselleen maan,

jonka voittajakin on tunnustanut heidän omakseen. Minkä nimellinen hän lienee milloinkin ollut, puhuipa hän ruotsia, tanskaa tai venäjää, lopputulos taisteluista on ollut se, että taistelutanner jäi suomalaisille itselleen. Ulkolaisille uudisasukkaille on se ollut liian kova pähkinä purra. Ja niin se on vieläkin. Jos me ojentaisimme sen vieraalle ja sanoisimme: »Tuoss' on ... tule ja ota!»-niin ei hänessä kuitenkaan olisi sen ottajata.

Sentähden me kaikesta huolimatta saatamme istua jotenkin rauhallisina ja mitään hätäilemättä, »vaikk' onni mikä tulkohon». Me saatamme tyynesti kuunnella taivaan tuulien huminata niinkuin kataja kivisellä mäellä. Yläilmoista iskevä ukkonen musertaa pirstaleiksi korpikuusen, mutta katajikkoon se tupsahtaa voimatonna. Sotaratsut ajavat siitä ylitse, ja kanuunavaunujen rattaat saattavat taivuttaa sen maata myöten. Mutta kataja ei katkea. Ei synny verihaavaa, ei tule luun vikaa. Kun meteli on ohitse, ojentaa pieni puu lyhyen jäntevän vartensa, ja oksa risahtaa oksalle: »Kasva sinä sinnepäin, minä kasvan tänne». Eikä kestä kauan, ennenkuin on jo jalkain jälki ja pyöräin uurtama ura peitossa. Ja kun yliajaja huomenna hakee eilisiä jälkiään, ei hän enää niitä löydä. Tie on kasvanut umpeen, ja katajikko näyttää koskemattomalta.

Niiden meidän veljiemme viljelyksiin, jotka ovat asuinsijoikseen hakeneet pehmeämpiä peltomaita, ovat uurrokset tunkeneet syvemmälle. Mutta juuri se, että me valitsimme kovimman kallioniemekkeen, jossa ainoastaan meidän kaltaisemme katajat voivat kasvaa, se oli meidän suurin viisautemme. Se Mooses, joka meidät tänne luvattuun maahamme johti, hän ymmärsi sen sitkeyden voiman, joka piili hänen kansansa katajuudessa.

NARRIN NEUVO.

(Kuvaus inkvisitsioonin ajoilta.)

Siinä on pienen kaupungin torilla, raatihuoneen ja tuomiokirkon välillä, kaikenlaisia kidutuskoneita: venytystelineitä, peukalopihtejä, piikkituoleja, naulatynnyreitä, hehkuvia hohtimia... Keskellä toria on polttorovio, valmiina ottamaan vastaan kerettiläistä, jos hän ei tunnusta erehtyneensä, jos hän ei luovu harhaopistaan ja alistu ainoan autuaaksi tekevän katolisen kirkon alle.

Hänet ripustetaan käsistään orteen riippumaan ja jalkoihin kiinnitetään lyijypainoja. Mutta hän ei muuta kuin huutaa vain: en tunnusta! ... en luovu! ... en alistu!

Hänet viedään piikkituoliin, mutta hän huutaa yhä hurjemmin vastalauseensa kiduttajilleen ja ympärillä seisoville, joita on sekä torilla ja kaduilla että katoilla ja ikkunoissa.

Häntä näpistetään hehkuvilla hohtimilla ja hänen nahkaansa kärvennetään, mutta aina yhtä huonolla menestyksellä. Hän ei luovu, ei tunnusta, ei alistu...

Suur'inkvisiittori, kardinaali, joka itsestään isosta Roomasta on tullut paavin käskystä kerettiläisyyttä tukehuttamaan, ei tiedä, mitä tehdä tälle uppiniskaiselle miehelle. Tunnustus, luopuminen, ehdoin tahdoin alistuminen olisi hänestä mieluisampi kuin roviolla polttaminen, joka on vasta viimeinen keino eikä ole enää suosittu kirkon korkeimmissa piireissä.

Raatihuoneen parvekkeelle, jossa hän istuu puettuna punaiseen verkaansa, kutsuttaa hän kätyrinsä ja kääsee

luvata ainaista armoaan syytetylle itselleen ja hänen suvulleen ja koko hänen kaupungilleen. Mutta ylenkatseella kohtelee kidutettu kiusaajiaan.

Silloin loppuu suur'inkvisiittorin kärsivällisyys, ja vimmoissaan káskee hän pyövelin silpoa vasemman káden keretiltá. Mutta keretti ojentaa oikeansa ja kehoittaa silpomaan senkin. Ja kuta kovempi on hänen kipunsa ja kuta suuremmat ovat hänen tuskansa, sitä kovemmin hän huutaa, ja sitä kauemmaksi hänen huutonsa kuuluu. Kuuluu yli torin, pitkin katuja, tunkee seinien läpi huoneisiin, kantautuu ulkopuolelle kaupungin muurienkin.

Hiki tippuu kardinaalin otsalta, hänet on kásketty hankkimaan luopumusta, tunnustusta ja alistumista ... pyhán isán ja hänen kardinaalikollegionsa epäsuosio uhkaa häntä.

-Mikä *antaa* hänelle tuon yliluonnollisen voiman? kysyy hän itseltään ja ympärillä oleviltaan. Mutta ei kukaan voi siihen selitystä antaa, sillä aina olivat ahdistetut ennen alistuneet.

Silloin astuu esiin hänen eminenssinsä hovinarri, jota hän kuljettaa matkoillaankin mukanaan, ja pyytää saada puhua.

-Puhu! sanoo suur'inkvisiittori.

-Tukkikaa hänen suunsa! neuvo narri.-Huutaminen helpottaa kipuja, mutta kipu on kaksinkertainen, kun sitä ei saa huutamalla lieventää.

-Narrin neuvo! sanoo suur'inkvisiittori. Kuinka voi hän erehdyksensä tunnustaa ja harhaopistaan luopua, jos me hänen suunsa tukkeamme?

-Joka vaikenee, hän suostuu.

-Sinä viisas narri! Neuvosi on nerokas! huudahtaa inkvisiittori riemuissaan.

Ja heti káskee hän pyövelinsä tehdä niinkuin narri oli neuvonut. Suukapula pistetään syytetyin suuhun ja

solmitaan lujasti nuoralla niskan taa. Ja kun hänet ripustetaan orteen riippumaan ja lyijypainot jalkoihin kiinnitetään, vaikenee hän- ja kun hänet piikkituoliin istutetaan, vaikenee hän- ja kun häntä hehkuvilla hohtimilla näpistetään, vaikenee hän vieläkin.

Mutta kun kansa ei enää kuulekaan hänen huutavan, alkaa se itse huutaa. Torilta ja kaduilta ja katoilta ja ikkunoista kuuluu yksi ainoa iso huuto yli koko kaupungin:

-Älä luovu! Älä tunnusta! Älä alistu!

Eikä hän alistunut. Sillä vaikkakaan hän ei enää itse voinut huutaa, lievitti se hänen tuskaansa ja rohkaisi hänen mieltään, että kuuli muiden huutavan.

Ja hän kärsi, kunnes kuoli kiduttajainsa käsiin.

Mutta silloin jyrähti torilta, kaduilta, katoilta ja ikkunoista uusi huuto, riemuhuuto:

-Ei luopunut! Ei tunnustanut! Ei alistunut!

Suur'inkvisiittori raivosi ja tukkaansa repi.

Mutta narri nauroi partaansa. Sillä se oli *hänen* neuvonsa, joka oli saanut koko kansan huutamaan silloin, kun yksi pakotettiin vaikenemaan.

KOHTAUS KEISARIN PATSAALLA.

Keisarin patsaan juurella sinä suurena kukkaspäivänä...

Patsaan jalusta on kokonaan kukkien peitossa. Tuhansiin nouseva väkijoukko täyttää torin. Ei kuulu hiiskahdustakaan, kaikki on hiljaa kuin hautajaisissa. Siellä täällä käyskelee santarmeja.

Järjestyksenvalvoja, entinen sotilas, seisoo kukkaskummun vartijana. Hän on totinen ja tyyni, hänen kasvonsa eivät ilmaise iloa eikä surua, mutta minä luen hänen sinisten silmiensä pohjasta hänen ajatuksensa:

-Mitä varten ne oikeastaan lienevät minut tähän asettaneet?... Vartioimaanko?... Kukkiako? ... etteikö kukaan saisi niitä viedä? Ei kukaan näy tahtovan niitä *viedä*, ne vain *tuovat* niitä.- Järjestystäkö ylläpitämään? Ne kyllä näkyvät itsekkin ylläpitävän järjestyksensä.-

-Minun on käsky seistä tässä, kunnes viimeinen katsoja poistuu. Taidan saada sitä odottaessani seistä koko ikäni. Mutta saanhan kerran minäkin seistä keisarin kunniavartijana ... ja perustuslakien.

Helähtää virren sävel väkijoukosta. »Linna luja on Jumala» kaikuu yliopiston rappusilta senaatin rappusille, helähtää takaisin Nikolainkirkon seinistä. Kaikki seisovat lakittomin päin. Järjestyksenvalvoja paljastaa hänkin päänsä ja seisoo lakki kämmenellä kuin kenttärukouksessa.

-Se oli kaunis virsi...

Hän panee hitaasti hatun päähänsä. Kyynel kiiltää hänen silmissään. Hän kääntyy sitä salatakseen syrjin yleisöön, on katsovinaan kukkia patsaan juuressa.

-Se oli ihmeen kaunis virsi...

Helähtää taas uusi sävel. Maammelaulu, päät paljastuvat uudelleen.

Järjestyksenvalvojan käsi lentää lakkiin kunniaa tehden. Mutta yht'äkkiä hän säpsähtää, laskee alas kätensä, nostaa sen puoleksi, laskee taas eikä näy tietävän, mitä tekisi.

Sehän on kielletty ... on tullut käsky olla kansallislaululle kunniaa tekemättä...

Santarmit seisovat tuolla lakit päässä ja kädet suorina sivuilla...

Hän epäröi, taistelee, käsi nousee ja laskeutuu, koettaa pysähtyä lakin liepeeseen...

Hän saa ehkä eronsa ... häneltä otetaan virkansa ... vaimo ja lapset jäävät leivättömiksi... Kaikki muutkin järjestyksenvalvojat erotetaan ... myöskin eversti, ja lähetetään pois... Kuka tulee sijaan? Kuka tulee järjestystä valvomaan? Santarmit nuo? Santarmit pannaan sijaan...

Käsi on vaipunut kupeelle, noussut ja laskenut.

Mutta yhä hartaammin, vakuuttavammin ja voimakkaammin vyöryvät Maammelaulun sävelet säe säkeeltä tuhansista rinnoista.

-Se on *maani* laulu! Se on kansani laulu! Kenelle minä kunniaa, jos en sille!... Vaikka kaikki menköön ... vaikka mikä tulkoon: minä *teen* kunniaa!

Käsi kimpoo lakin reunaan, pysähtyy, vakaantuu. Hän kääntyy kuin komennussanan mukaan päin yleisöön, johon on seisonut syrjin. Ja ennenkuin isänmaan virsi on lopussa, seisoo hän siinä tanassa kuin valettuna paikoilleen, vankkana kuin pronssinen patsas, päin kansaan ja takanaan perustuslakien kilpi. Tyyni rauha ja luja luottamus loistaa hänen kasvoillaan, ja onnen ilme tuikahtaa hänen silmistään. Huulet liikahtavat laulun viimeisten sävelten mukaan.

Väkijoukosta jostakin vilahtaa naisen käsi ylös, pienoinen kukkaskimppu tekee ihmisten päitten yli kaaren ilmassa ja

putoo järjestyksenvalvojan jalkain juureen.

Hän kumartuu, poimii kukkaset ja laskee ne,
eläköönhuutojen isänmaalle kaikuessa, lakia suojelevan
leijonan jalkain juureen.

IKUISET KUKAT.

Ihana on vilpitön tunteiden ilmaus, kaunis on kansan kiitollisuuden uhri.

Keskellä kylmintä talvea, nietoksien alta ja tuiskujen läpi loihtii se kukkaset esiin.

Se laskee ne surunsa seppeleenä muistojen haudalle, pyhittää ne murheensa merkiksi hyvien töiden tekijälle.

Eikä se kuitenkaan suruansa ajattele, eikä kukat ole ainoastaan kaipaukselle omistetut. Ne ovat toiveiden tarhasta poimitut, ja ne lemuavat luottamusta parempiin päiviin.

Sentähden ne kylmänkään kiven päälle heitettyinä eivät palellu, eivät kuihdu eivätkä lumeen peity. Sentähden käyvät ne yöllä uutta umppua tekemään ja taas aamulla aukenemaan.

Uusi päivä tapaa uudet kukkaset patsaan juurella, ja kuitenkin ne ovat aina samat. Ne ovat kuin se pyhä tuli temppelein alttarilla ennen muinoin, joka ei saanut koskaan sammua, ettei suuri onnettomuus isänmaata kohtaisi. Se palaa siinä milloin punaisena, milloin sinisenä, milloin keltaisena liekkinä, ja koko kansan tyttäret sitä hoitavat ja papittarina sen vaiheella vartiota pitävät. Jos se sammuisi, silloin uhkaisi onnettomuus maata, sillä se olisi merkki siitä, että toivo on sydämistä kadonnut.

Sentähden älköön sallittako tämän kukkien liekin koskaan sammua. Loistakoot ne siinä päivästä päivään ja vuodesta vuoteen tuoksukoot, kunnes kaikki on taas, niinkuin oli ennen. Muistuttakoot ne siitä, mitä meillä oli ja mitä meiltä otettiin.

Ja sentähden kantakaamme sinne kevään ensi vuokko ja syksyn viimeinen kanerva ja tuokaamme sinne kesäisten lehtojemme tuoreimmat tuomet ja niittyjemme hempeys ja luhtaisten rantojemme lempi. Ja talvet pitkät hoitakaamme majan matalimmankin ikkunassa kukkaa-keisarivainaan.

Älköönkä kukaan kotoaan matkalle lähtiessään unohtako ottaa käteensä kukkaskimppua, älköönkä sitä perille tultuaan jättäkö patsaan juureen heittämättä...

Että toivomme aina yhtä vihreänä pysyisi, ettei menneiden muisto koskaan mielestämme murenisi, eikä luottamus parempiin päiviin lemuamasta lakkaisi.

LAULAEN.

Laulaen keväällä lintuset pesäänsä laittoivat, viserrellen kortensa uuteen asuntoonsa kantoivat. Helisivät lehdot, ja työn riemua raikuivat rannat.

Kulkija kuuli soittoa ilmasta ja luuli lintujen huolettomina oksalta oksalle hyppivän.

Ja kuitenkin oli se heidän työaikansa kiireisin, eikä huoli huomisesta sallinut heidän suven lyhyttä yötäkään levähtää.

Kun pesä oli valmis, vaikenä lintujen laulu, ja äänetönnä onnestaan hauteli emo lämpimin rinnoin ilojensa hedelmiä, ja toverinsa kattoi hänelle lempensä osoitteeksi kukkuran pöydän. Ja heidän onnensa oli niin suuri, ettei ollut sävelin soitettavissa.

Mutta pesä särkyi, ja maahan putosivat hentoiset munat ja kiviin murskautuivat. Mutta ei istunut emo oksalle itkemään eikä vaurioitansa valittamaan. Utta pesää hän kohta laittamaan lensi, ja entisen työvirren tovereineen viritti. Viritti virren ja soitti sävelen niin syvän ja sulavan, että ihmetellen kuuntelivat sitä ilmojen asukkaat ja ihastuen riensivät kilvan apuansa antamaan ja särjetyn pesän sijalle kortensa kantamaan. Vaikka jo syyskesän tulleen tiesit, niin keväisessä lehdossa taas kulkevasi luulit.

Eikä lakannut laulu, eikä sortunut soitto, ennenkuin oli uusi asunto valmis ja emo taas siinä lämpimin rinnoin ilojensa hedelmiä hautoi.

Laululla sinut, Suomi, horroksistasi herätettiin, suuret runoniekat soittivat kanneltansa kansani korvaan, ja esisien vanhat virret unen silmistäsi ajoivat.

Ja kansan nuoriso kulki kylästä toiseen niitä toistellen.
Luulit heidän huvikseen huhuavan, ja he vain kiviä
kantoivat yhteisen pesämme perustukseksi ja almuja
anoivat isänmaan alttarille.

Seinät nousi, katto kohosi, ja pian liehui valistuksen
lippu tuhansien kotien harjoilla.

Särkyi Suomelta pesänsä ... puhkesi pohja...

Eikä ennen särkyä ehtinyt, kun jo taas raikuu kunnailta
rakentajien laulu...

Näen suoriutuvan siivilleen Suomeni laulajain parven,
näen neitosten ja valkolakkisten nuorukaisten nousevan ja
salojen keskeen kiirehtivän. Laulu soi suurissa saleissa, ja
kaiku vastaa majan matalimmankin ovelta.

Laulaen usmat erämaista ajamme ... laulaen salot taas
toivojemme sinehen puemme.

Laulaen roudan rinnoistamme sulatamme, laulaen
rauniokivet rahaksi leimaamme...

Laulaen, Suomi, sun särkyneen pesäsi korjaamme...